

Марія Костик, *Ярослав Осмомисл* (Ів.-Фр., Лілея-НВ 2013) 112 с.

Ярослав Осмомисл, – оспіваний літописцями та автором “Слова о полку Ігоревім”, володар могутнього Галицького князівства (1153–1187), – належить до числа найвизначніших постатей Середньовічної України. До постаті князя неодноразово звертались дослідники, серед них і Марія Костик. Образ галицького князя розкривається на широкому тлі політичної та культурної історії Галицької землі. Дослідження має науково-популярний характер і розраховане на широкого читача, що й зумовило наративний виклад матеріалу.

Вже з перших років правління Ярослав Осмомисл зображується як мудрий, талановитий князь, що дбає про добробут Галицької землі. Однак на самих початках свого правління князь зіткнувся з протидією “зубожілої” партії черні, очоленої Іваном Берладником, лише загадкова смерть якого у Візантії 1161 р. на деякий час укріпила Ярослава при владі. У цій боротьбі за владу, як зазначає дослідниця, “Ярослав Осмомисл проявив себе виваженим, мудрим, хитрим і підступним політиком” (с. 22).

Фатумом політичної кар’єри Ярослава Осмомисла стали жінки, що вирізняє його образ з-поміж інших князів Середньовічної України. Тому цілком слушно цим сюжетам М. Костик приділяє окрему увагу. Князь Ярослав одружився 1150 р. з донькою суздальського князя Юрія Довгорукого Ольгою. Це був суто політичний шлюб, зумовлений київською політикою суздальського князя. До Ольги Ярослав швидко збайдужів і жив зі своєю коханою Настею Чагр, про що пише авторка і що суперечить її ж тезі про Ярослава як “розсудливого і виваженого сім’янина”. Така “розсудливість” князя, як відомо, привела на вогнище його кохану Настаську, а її рід зазнав репресій від галицького боярства. Прикметно, як показує М. Костик, спираючись на дослідження О. Майорова, що галицьким боярам вдалося перемогти князя лише спираючись на простий народ, фактично, розігравши ту саму “зубожілу” карту Івана Берладника. Послаблення влади князя згодом призвело до фактичного утвердження в Галичі олігархічної форми правління, відтак – послаблення князівства, угорської окупації, врешті, повного вигасання династії Ростиславичів і об’єднання Галича з Волинню в 1199 р.

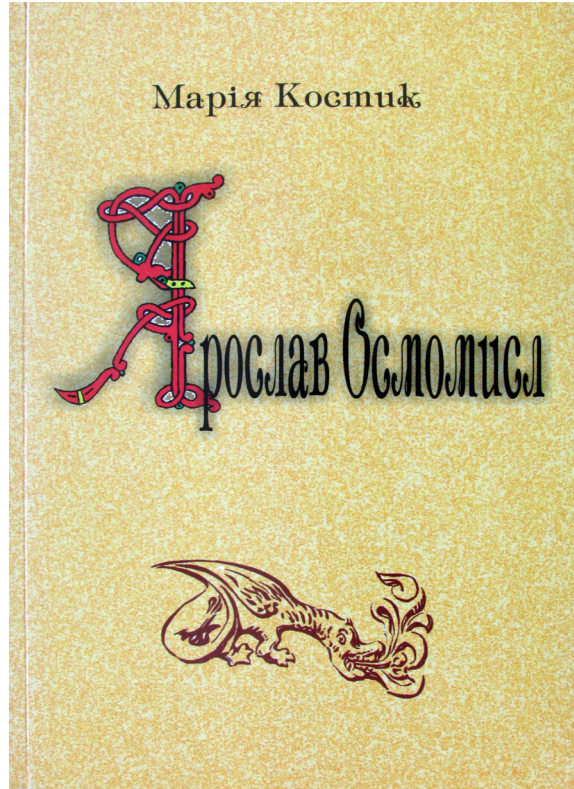
Географічне розташування Галицького князівства робило його важливим фактором міжнародної політики в регіоні Центрально-Східної та Східної Європи. Відтак вже на перших сторінках книги авторка слушно окреслює значення

князівства в європейському просторі: “Галицька земля розташовувалася на перехресті численних водних і сухопутних доріг і відіграла важливу роль у європейській торгівлі”, а “Галич дедалі більше набував значення європейського міста” (с. 6). Як показує М. Костик, Ярослав Осмомисл як дипломат був на висоті поставлених завдань. На жаль, окрім зазначення ролі Галицького князівства в міжнародній торгівлі, ширшого розкриття цього напрямку зовнішньої політики Ярослава Осмомисла дослідниця не подає. Проте, спроба показати роль князівства в загальноєвропейському просторі є перспективною, зокрема й для інших князівств Середньовічної України.

Позаяк М. Костик є науковим співробітником (завідувачка відділу) Національного заповідника “Давній Галич”, половину книги відведено галицьким пам’яткам, пов’язаним з іменем Ярослава Осмомисла. Насамперед – це Успенський собор, спорудження якого пов’язується з заснуванням у Галичі єпископської катедри. Дослідниця пристає до думки, що собор заклав князь Володимирко близько 1152 р., а завершив Ярослав Осмомисл 1157 р., хоча така хронологія є досить дискусійною. Відмічає авторка традиційний прийом

покриття склепінь собору листами свинцю, які називає “олов’яними”, так само “олов’яними” називає й свинцеві печатки-молівдовули, що є, на жаль, поширеною помилкою в історіографії.

Розміри храму, – третій по величині на теренах Київської митрополії, свідчать про політичні амбіції галицьких князів середини XII ст. У соборі Ярослав влаштував свою усипальню, в якій і був похований 1187 р. Поховання князя було виявлено під притвором храму під час археологічних досліджень 1937 р. Неподалік від нього згодом виявили поховання молодої жінки, на думку дослідників, зокрема М. Костик, невідомої доньки Ярослава Осмомисла. На сьогодні, вже після публікації рецензованої книги, проведено

ДНК-аналіз останків князя. На жаль, мені не відомо, чи проводився ДНК-аналіз останків молодої жінки, а його варто було б зробити, адже порівняння результатів обох аналізів могло б пролити світло на питання спорідненості обох похованих осіб.

Закінчується друга частина загальним оглядом культури Галича часів Ярослава Осмомисла. Дослідниця підтримує концепцію про формування своєрідної “галицької архітектурної школи”, що увібрала в себе західні, візантійські та руські впливи, зокрема прослідковується вплив чернігівської школи. Пристає авторка й до концепції Л. Махновця та С. Пушика, що автором “Слова о полку Ігоревім” був галичанин, ймовірно, син Ярослава Осмомисла Володимир. Поруч із Києвом Галич був одним із найбільших центрів з виробництва хрестів-енколпіїнів у Східній Європі. Однак думка про християнізацію галицьких земель задовго до Володимирового хрещення виглядає сумнівною, про що свідчить й запровадження у місті єпископської катедри аж через півтора століття по Володимировому хрещенню. На жаль, у цій частині є деякі повтори з першою, наприклад, про шлюб Ярослава з донькою Юрія Довгорукого. Очевидно, тексти першої (політичної) і другої (пам’яткознавчої) частин писались паралельно.

Уживаний термін “Київська Русь” на означення наддержавного утворення, своєрідного культурно-політичного простору є цілком прийнятним, однак єдиної “давньоруської держави” (с. 12) на той час не існувало, навіть советська історіографія розглядала час із середини XII ст. як період “феодалного роздроблення”. Відтак і матримоніальний союз з чернігівськими Ольговичами, укладений через дітей Ярослава Осмомисла, зумовлювався не періодичним посіданням Ольговичами Київського (як столичного) столу, а протистоянням Ольговичів Києву, з володіннями якого межувала Галицька земля. Відтак, щоб стримати експансію Києва на захід, на галицькі землі, й укладався матримоніальний союз Галича з Черніговом. Таким чином, хоча галицький князь й утримався від активної офензиви, не без його пасивної допомоги війська Андрія Суздальського змогли взяти Київ штурмом і вчинити у місті тотальний погром 1169 р. Очевидно, що галицький князь не розраховував на такий результат, тому вже з наступного року помірковано почав підтримувати Київ супроти старшої гілки Мономаховичів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що М. Костик у низці нарисів, об’єднаних постаттю Ярослава Осмомисла, подала яскраву й панорамну картину історії Галича середини – другої половини XII ст. Книга написана легкою, зрозумілою мовою, що разом з доданою бібліографією має сприяти поширенню інтересу до історії Середньовічної України та Галицького князівства і його володарів зокрема.

Дмитро Гордієнко